

Sortspætten (*Dryocopus martius* (L.)) i Gribskov.

Af NIELS JØRGEN TORTZEN.

(With a Summary in English: Black Woodpecker (*Dryocopus martius* (L.)) in Gribskov, North Sealand).

I sommeren 1945 viste daværende jagtbetjent under Nøddebo skovdistrikt JOHANNES ERIKSEN, Ærtelandshuset, mig et enligt bøgetræ i en grankultur midt i Gribskov. Der var 8 huller, hugget af Sortspætte (*Dryocopus martius* (L.)), i træet, og spætten var regelmæssigt blevet iagttaget ved det. I de 16 år siden da har jeg ca. 50 gange besøgt træet og opholdt mig ved det mindst 20 timer under længere ophold. 10 gange har jeg set Sortspætten i eller i nærheden af træet.

Jeg lovede Eriksen ikke at offentliggøre noget om Sortspætten, så længe den holdt til ved træet. I vinterstormene i 1961 knækkede træet, og selv om der er et enkelt intakt redehul tilbage i den del af stammen, der står igen, vender spætten næppe tilbage. — JOHS. ERIKSEN døde den 13. december 1958.

Her skal kort redegøres for de iagttagelser, jeg har gjort ved træet og for de forskellige oplysninger, lokale forstfolk har stillet til rådighed. Det skal straks slås fast, at der ikke findes noget bevis for, at Sortspætten har ynglet på stedet. Men det forekommer sandsynligt, at den har gjort det i flere år, dog rimeligvis kun i 1930'erne og 1940'erne. Det har i så fald været første gang i vor tid, at et sortspættepar har ruget i Danmark. Arten kendes som bekendt fra stenalderen.

Bøgetræet, som Sortspætten holdt til i, var i 1945 ca. 22 meter højt. Det ansloges den gang til at være 260 år gammelt. I brysthøjde (1,3 m) er det ca. 60 centimeter i diameter. I 1942 blev der omkring det plantet en grankultur, som var indhegnet til 1948. I 1940erne stod det således frit i en stor lysning. Den nærmeste skov var løvtræer i nord (40 m) og graner i vest (90 m). Da træet står på et højdedrag 71 m o.h., er det naturligt at det var en søgt udkigspost. I november–december 1945 og i marts 1947 sås Vandrefalk (*Falco peregrinus* Tunst..) flere gange i træet, 26. september 1945 sad en Fiskeørn (*Pandion haliaetus* (L.)) i toppen og åd en fisk, Musvågen (*Buteo buteo* L.) kom der også, og 18. oktober 1950

spejdede en Stor Tornskade (*Lanius excubitor L.*) efter bytte fra en af de øverste grene.

Men omkring 1960 havde træet mistet sin tiltrækningskraft som udkigspost, fordi de omgivende graner var vokset op. Mos var samtidig groet op ad stammen, og de sidste år var der knapt blade tilbage i den forblæste top med de udgæede

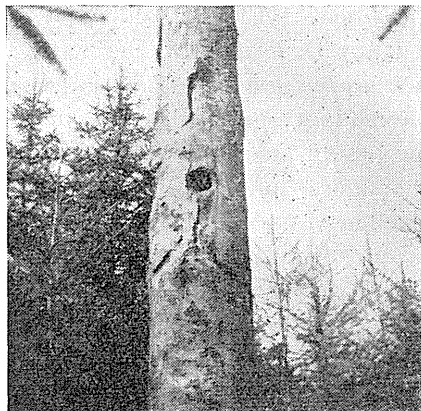

Fig. 1.

Fig. 1. Det seneste af huller imod SØ i ca. 6 meters højde, 29. okt. 1961.
The hole that was last made, facing SE, height ab. 6 m. Oct. 29. 1961.

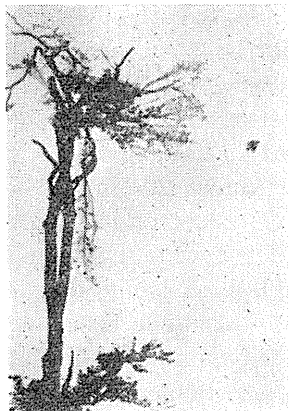

Fig. 2.

Fig. 2. Sortspætten (*Dryocopus martius*) i flugsilhuet på vej fra redetræet, 17. okt. 1954.

Flight silhouette of the Black Woodpecker, (Dryocopus martius) by the nest tree, Oct. 17. 1954.

grene. Der var slet ingen tvivl om, at det var Sortspættehullerne, der blev træets død, men skovrider PAUL ROSEN, Nøddebo Skovriddergård, havde stor forståelse af træets værdi for fuglene og ønskede, at det skulle blive stående. I 1959 var det revnet ved et af spættehullerne, og da der i et bælte på 2–3 m midt på ikke var meget andet tilbage end en skal, knækkede det i vinterstormen.

Så vidt jeg har kunnet fastslå, er der i årene fra 1945 til 1961 kun blevet hugget et nyt red hul i bøgen af Sortspættene. Det blev første gang iagttaget i april 1957 i ca. 6 meters højde mod sydøst, men det var da ikke helt friskt.

I 1945 noteredes 8 af Sortspættens store, ovale huller, som var lette at kende, fordi der på stammen også var et enkelt hul af Flagspætte (*Dryobates major (L.)*), det var cir-

kelrundt og kun omkring en trediedel så stort som de øvrige huller. 6 af de store huller vendte mod nord og vest i anslået 8–10 meters højde, 2 i øst i nogenlunde samme højde. De fleste af disse huller så ret gamle ud, men et par af dem var dog i 1945 temmelig friske.

Af hullerne i den øverste, ca. 14 meter lange del af stammen, som knækkede af i vinter, havde jeg kun lejlighed til at måle eet, som var 10,2 cm højt og 9,7 cm bredt og fint ovalt formet.

I årene 1945 og 1947 så jeg ialt 5 gange en Sortspætte, der fløj til nattesæde i træet, altid i det samme, nederste nordvestlige hul. To gange iagttoges den morgenen efter, da den fløj fra hullet. Det syntes sandsynligt, at det disse to år var den samme fugl, der holdt til i træet. Af den måde, den Sortspætte jeg og min kone så i træet i oktober 1954, opførte sig, har jeg forsigtigt sluttet, at det muligt stadig var det samme individ. Ved overnatnings-iagttagelserne var det umuligt i den dårlige belysning at se fuglens køn, selv om jeg formoder, at der var tale om en hun. I 1954 mener jeg i hvert fald, at der var tale om en hun. Dette stemmer også med A. PYNNÖNENS beskrivelse af Sortspættens vintervaner i »Nordens Fugle i Farver«: hunnen er den standfaste, det er hannen, der strejfer om i vintertiden.

Første gang jeg så den store spætte, var den 18. november 1945. Ved 16-tiden lød fuglens kraftige skrig (som nok kan høres 1 km væk) fra løvskoven nord for redetræet. Skriget er todelt med en lavere andentone: kli-uu, kli-uu. I 5 minutter vedblev fuglen ca. hvert 4. sekund at skringe således – og årsagen var, at en Vandrefalk (*Falco peregrinus* Tunst.) sad øverst i redetræet. Kl. 16,10 fløj falken mod syd. Nogle få sekunder efter hørte klageskrigene op, og Sortspætten kom flyvende, idet den udstødte en høj, klangfuld trille. Ud for det nederste hul i nordvest hagede den sig fast og for ind. Morgenen efter var jeg på stedet, og da jeg kl. 7,52 nærmede mig træet, fløj spætten ud og mod vest.

Den 22. november samme år gentog forestillingen sig: kl. 15,52 sad falken i træet og spætten skiftevis skreg, trillede eller hakkede i en gren i løvskoven i nord. Kl. 16,06 fløj falken, og kl. 16,07 kom Sortspætten trillende og i en lav flugtbue over

jorden op til det sædvanlige hul. 24. november kom jeg til træet kl. 15,35, netop som spætten kom flyvende op mod bøgen, men skrigende drejede af, da den så Vandrefalken, og i stedet fløj op i skoven i nord. Kl. 15,51 lettede falken og 1 minut efter var spætten ved sit redehul. Morgenen efter, 25. november, fløj den kl. 8,06 fra træet. Kl. 8,28 kom falken og satte sig på sin vante gren.

28. november var falken ikke i træet, så Sortspætten kunne – kl. 16,08 – flyve direkte i sit hul, som sædvanlig udstødende sin trillelyd. 2. december sad Vandrefalken i træet, da jeg kom kl. 15,35 og til 15,49, men spætten indfandt sig ikke. 31. december var den ikke i træet kl. 8,20, men 10 minutter senere hørtes den i skoven øst for. I 1946 opholdt jeg mig en times tid ved træet om aftenene den 3. januar og 22. januar og om morgenen den 14. april uden at se fuglen. Derimod hørte jeg den den 17. marts 1 km sydøst for »Stjernen«.

Dramaet med falken og spætten er åbenbart ofte blevet gentaget disse vintre. Den 3. marts 1947, da jeg kom til træet kl. 16,25, sad der således atter en Vandrefalk på den udgåede udkigsgren i træets top, og spætten skreg i nord. Skovrider ROSEN og en anden forstmand kom netop forbi på ski, og da de klappede med skiene, fløj falken, og kl. 16,32 kom Sortspætten i et stort sving til træet og røg ind i det nederste, nordvestre hul.

I januar og februar 1955 havde jeg et par gange lejlighed til at være ved bøgen ved tussmørketid, men uden at se noget. Jeg kan ikke lade være at nævne, at det er en helt enestående fascinerende oplevelse en mørk efterårs- eller vinter-aften at se og høre den mægtige, kulsorte spætte med dens særprægede silhuet og flugt komme til sit sovested. Det er et skuespil, som er sjældent i en velkæmmet natur som den danske.

Hvis man ud fra de syv nævnte observationer af Sortspætten ved nattesædet skal slutte noget om dens sovetid, må det blive, at den, i hvert fald i november, synes temmelig nøje at falde sammen med tidspunktet for solens op- og nedgang. De to udflyvninger om morgenen skete næsten på klokkeslet samtidig med solopgangen, d.v.s. 15–30 minutter efter småfuglenes opvågen. Ankomsten til redehullet i november var i to til-

fælde omkring solnedgang, i eet tilfælde 15 minutter før, i eet 25 minutter efter (med tid anslået uden falkens forstyrrelser). Ved iagttagelsen i marts kom fuglen 1 time og 20 minutter før solnedgang (denne dag var det mørkt og snevejr). I november sover Sortspætten altså ca. 16 timer.

PYNNÖNEN skriver i den nævnte bog, at Sortspætten om foråret går i sin sovehule allerede et par timer før solen går ned; om efteråret opsøger den sin soveplads kun nogle få minutter før solnedgang. Sent hen på efteråret flyver den først til sovepladsen efter at solen er gået ned, ofte endda ret længe efter. Han mener, at dette måske tildels beror på, at Sortspætten om vinteren har vænnet sig til de korte dage, hvorfor den ikke tilstrækkeligt hurtigt når at tilpasse sin nattesøvn efter den kontinuerligt forlængede lyse tid af døgnet. De danske iagttagelser svarer ret nøje til de finske.

Til iagttagelsen den 17. oktober 1954 knytter der sig kun få interessante enkeltheder. Fuglen sås hoppende rundt om stammen og småhamre, og den var ikke mere sky, end at den vendte tilbage efter at være skræmt, selv om vi kun stod 15–25 meter fra træet. Den bearbejdede nu stammen, så splinterne røg om næbbet på den. Den udstødte herunder et pift, som gik gennem marv og ben.

Den 26. januar og den 8. februar 1955 iagttoges henholdsvis lige øst og lige vest for Maglemose fyrrerødder, der var bearbejdet med så stor voldsomhed, muligvis af Sortspætten – at tykke, 10–15 cm lange stykker mørnet træ var spredt omkring. – Sortspættens vigtigste fødeemne er jo myrer, og her midt i Gribskov er der mange store myretuer, men jeg har aldrig iagttaget Sortspætten ved nogen af dem eller lagt mærke til spor efter dens fangster.

Om Sortspættens territorium i Gribskov er det svært at sige noget sikkert. Fuglen er særligt iagttaget eller hørt i området inden for en halv kilometer fra redetræet, men desuden er den hørt ca. 2 km mod sydøst, og det syntes, som om Maglemose ca. 1 km vest for træet var et af dens yndlingsopholdssteder.

Alle de 10 gange, jeg har hørt eller set Sortspætten i Gribskov, har været inden for vinterhalvåret, nærmere bestemt

fra 17. oktober til 17. marts. Og jeg har aldrig iagttaget mere end een fugl ad gangen, så i årene efter 1945 har der næppe været tale om ynglen i den gamle bøg.

Sortspættens redehuller har imidlertid været benyttet som hjem for den huleboende Huldue (*Columba oenas* L.). I august 1945 sås to Hulduer i træet, 14.–15. april 1946 et par i parringsflugt og endnu et par plus en enlig i træet. Hulduer iagttoges i det nederste og næstnederste hul i nordvest. 15. april 1947 sad to duer i træet, ligeledes to 24. april 1948, og endnu i 1955, 19. april, sås en Huldue, der fløj ud af et af sortspættehullerne, mens en anden sad i toppen. I juni 1959 iagttoges redemateriale, muligt fra Hulduen, i den omtalte revne ved et af spættehullerne. Fra Norge og Finland nævnes sortspættehuller som redehul for Huldue. – Bl. a. af hensyn til de huleboende fugle har den nuværende skovrider for Nøddebo-distriktet, O. KAMPMANN, besluttet, at de tilbagestående 8 meter af sortspættetræet skal have lov at blive stående.

Kgl. skovrider PAUL ROSEN, Fredensborg, der indtil 1. marts 1959 var skovrider på Nøddebo-distriktet, oplyser i brev af 7. juli 1961, at der såvidt han erindrer hvert år siden ca. 1934 har været Sortspætter i Gribskov. De første år holdt de især til omkring Maglemose. I nogle af de første år var der flere par, bl. a. et i Gadevangskoven. Skovrideren kender kun det her omtalte redetræ. Han har aldrig fundet reden med unger i og er tilbøjelig til at tro, at ægrøvere har taget æggene hvert år. PAUL ROSEN skriver videre:

– Egentlig er det ikke mærkeligt, at Sortspætten holder til i Gribskov, dels findes den jo ret udbredt både i Sverige og Tyskland, og levevilkårene for den er jo i Gribskov ganske som hvor den har hjemme: stor skov med tilstrækkelig fred og ro, rigeligt med fødeemner, bl. a. myretuer, og mange affældige træer i høj alder. Dens værste fjende er ægsamlere, som der desværre er en del af i Gribskov.

Skovfoged SKJOLD BUTTRUP, Pælehus, oplyser i brev 16. august 1961, at Sortspætten ikke er set ved redebøgen, siden den er knækket, og han syntes den er ved at være en sjælden gæst på skovparten. Skovfogden har ikke iagttaget Sortspæt-

ten siden efteråret 1960, mens hans kollega, E. Løw, Kageruphus, mener i maj at have hørt den ved Maglemose. SKJOLD BUTTRUP er ikke i tvivl om, at Sortspætten har ynglet i den nævnte bøg.

Den nuværende skovrider i »Skovfryd« ved Nøddebo, OSCAR KAMPMANN, som har verificeret oplysningerne om bøgen og dens omgivende beplantning, skriver 18. oktober 1961, at Sortspætten i den sidste tid jævnlig er iagttaget på distriktet. Skovrideren har efter henvendelse sørget for, at et stykke af bøgestammen med et redegul er savet ud og sendt til Zoologisk Museum i Svendborg, hvor det nu er opstillet.

Netop denne sommer, 1961, har et fund af en rede med to unger (D.O.F.T. 55. årg., 1961 p. 102) bevist, at fuglen er dansk ynglefugl. Oplysningerne i denne artikel sandsynliggør, at forspillet allerede er begyndt i Nordsjællands største skov i 1930'erne og 1940'erne.

SUMMARY IN ENGLISH

Black Woodpecker (*Dryocopus martius* (L.)) in Gribskov, North Sealand.

Since 1945 the Black Woodpecker has been observed at or near a now 275 years old and 22 meters high beech tree in the middle of Gribskov in North Sealand. In the winter of 60/61 the tree was half broken in a winterstorm weakened as it was by the hollowing of the Black Woodpeckers.

Already in 1945 the woodpeckers had made 8 oval holes, 6 of them to the west or north, 2 to the east at the level of 8–10 meters. One of them measured 10,2/9,7 cm. In april 1954 a new hole was observed in 6 meters height to the southeast, but it was not quite fresh then. The old holes and the statements of the local forresters make it probable that the Black Woodpeckers have been nesting in the Gribskov from the middle of the thirties well into the forties. Young birds, however, were never observed, and all the ten times the bird (female?) was seen or heard, was in the winter from 17. of oct. to 17. of march.

This summer it was proved, that the Black Woodpecker breeds in Denmark (D.O.F.T., vol. 55, 1961, p. 102). Since the stoneage we do not know about this species living in Denmark, but the observations here mentioned can be taken as a prelude to the nesting in 1961 earlier in the 20. century.

The beech of the Black Woodpecker is standing on a range of hills, and in the first years of observations it was used by several species of birds of prey as a perch, because it was the only big tree in the vicinity. In 1942 small spruces were planted around it, and about 15 years later the good outlook had disappeared.

In the years 1945 and 1947 a Black Woodpecker, probably the same one, was observed five times flying to the nesthole for the night and two of the following mornings it was noticed leaving it again. Each time the lowest hole to the northwest was used. In november the woodpecker slept about 16 hours a day, i.e. from sunset to sunrise. In march however, (a dark and snowy day) the bird came to the hole 80 minutes before sunset. This agrees with the observations of A. Pynnönen from Finland: It seems not to be able to fit its sleeping with sunlight in the spring.

During the observations in the dusk when the woodpecker flew to the nesthole, skirmishes between the woodpecker and a Peregrine Falcon (*Falco peregrinus T.*) was noticed four times in november 1945 and march 1947. The woodpecker coming to the tree saw the falcon in the top, turned off and flew to the trees in the north, about 40 meters from the beech. Here it sat screaming *klii-uu, klii-uu*, a scream of two notes, a high one and a lower one, which could be heard at least one kilometer away. Usually the falcon flew away when the twilight came and the woodpecker then with a loud, sonorous trill and in a curved flight went to the beech, hung on to it by the lowest NW-hole and rushed in.

In the wood there are a lot of big anthills. Tracks of the woodpecker were not observed, but probably on some old spruceroots, from which long pieces of decayed wood were cut. – In the nestholes in the beech the Stock Dove (*Columba oenas L.*) was noticed several springs in the decade from 1945 to 1955. – One of the nestholes of the Black Woodpecker can be seen in Zoologisk Museum, Svendborg, Denmark.

Literatur.

Pynnönen, A., 1960: Sortspætten – Nordens Fugle i Farver, **3** p. 42–59.